

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת מטות, תשס"ח
מספר 766

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"האחיקם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה"

פרשתנו מספרת על בני ראובן ובני גד שפנו למשה לפני כניסת בני ישראל לארץ ישראל וביקשו לקבל את חלקם מעבר לירדן כיוון ש"ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה" (לב:ד). הסיפור מעלה כמה שאלות: כאשר בני ראובן ובני גד מתחילים להציג את בקשתם לפני משה, הוא קוטע אותם מיד ונוזף בהם קשות על אי-השתתפותם במערכ הצבאי בכיבוש הארץ (לב:ו): "האחיקם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה"?!

מדוע רגז משה על אי-השתתפותם של שני שבטים אלו במלחמה? האם לא היו די חיילים בלעדיהם? הלא במלחמת מדיין שמתוארת קודם לכן בפרשתנו, משה שולח למלחמה רק 1000 חיילים מכל שבט ("אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא" [לא:ד]), וסה"כ 12 אלף חיילים בלבד, וכל שאר בני ישראל נשארו בבית, אף שכל שבט מנה רבבות לוחמים! לפיכך, מדוע רגז משה על שני שבטים אלו שמבקשים גם הם להישאר מאחור ולעשות לביתם? יתר על כן, בזמן יציאת מצרים משה עצמו קבע שאין צורך בחיילים: "ה' ילחם לכם ואתם תחרשון" (שמ' יד:יז). במילים אלה הדגיש משה שהכול תלוי בחסדי הקב"ה ולא במספר החיילים. לכן חוזרת השאלה במלוא חומרתה: למה דווקא כאן, במלחמה העתידה על כיבוש הארץ, חשוב בעיני משה שלכל שבט ושבט יהיו נציגים בחיל הכיבוש?

חשוב לציין שאי-אפשר לטעון שכעסו של משה נבע מבקשתם של שני השבטים לגור ב"חוץ לארץ". נקודה זו מתבארת אחרי שבני גד ובני ראובן הסבירו למשה שבדעתם להשתתף בלחימה, אלא שלאחר סיום כיבוש הארץ הם רוצים לחזור לגור בעבר הירדן המזרחי, מסיבות כלכליות. כאשר משה שמע את הסברם זה, הוא הסיר לחלוטין את התנגדותו באמרו (לב:כ-כב):

אם-תעשון את-הדבר הזה אם-תחלצו לפני ה' למלחמה, ועבר לכם כל-חלוצי את-הירדן לפני ה' עד הורישו את-איביו מפניו, ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשבו והייתם נקים מה' ומישראל.
בזה הדגיש משה שאם שני השבטים ישתתפו במלחמה, אין לו שום התנגדות ("והייתם נקים") שהם יתנחלו בעבר הירדן המזרחי.

קשה מזה המשך ההאשמה של משה נגד שני השבטים: "פה עשו אבתיכם בשלחי אתם מקדש ברנע... והנה קמתם תחת אבתיכם תרבות אנשים חטאים" (לב:ח-יד). מה פשר ההשוואה בין בקשת שני השבטים למעשה המרגלים? הלא דור המרגלים עבר עברה חמורה מאין כמוה כשמרד בציווי הקב"ה לעלות לארץ ישראל ("ולמה ה' מביא אתנו אל-הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וטפנו? יהיו לבז הלא טוב לנו שוב מצרימה: ויאמרו איש אל-אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה", [יד:ג-ד]). בניגוד מוחלט לדור המרגלים, בני ראובן ובני גד לא חטאו כלל. הם רק ביקשו לגור בעבר הירדן המזרחי מסיבות כלכליות הגיוניות!

ועוד שאלה: כאשר בני ראובן ובני גד הדגישו באוזני משה שאין כוונתם להתחמק מהשתתפות במלחמה, הם אמרו: "ואנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל" (לב:יז). למה הם התחייבו להילחם אפילו לפני יתר השבטים, להיות מעין קומנדו קדמי במלחמה העתידה? למה לא היה די שיבטיחו למלא את חובותיהם במלחמה לא פחות משאר השבטים? מדוע הם ראו צורך להתנדב להיות בקו הקדמי המסוכן? התשובה לשאלות הללו כרוכה בהבדל העקרוני בין חיי בני ישראל במדבר ובין חייהם לאחר כניסתם לארץ ישראל. במדבר היה הכול בגדר נס. האוכל סופק לבני-ישראל יום יום על-ידי נס, המים סופקו גם הם על-ידי נס, ואפילו לבגדיהם ולנעליהם התרחש נס ("שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה", [דב' ח:ד]). השגחת הקב"ה הייתה גלויה בכל רגע ("וה' הלך לפניכם יומם בעמוד ענן

לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ וְלִילָה בְּעַמּוּד אֲשֶׁר לְהָאִיר לָהֶם לְלַכֵּת יוֹמָם וְלַיְלָה. לֹא-יָמִישׁ עַמּוּד הָעֲנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לְפָנֵי הָעָם" (ש' יג: כא-כב).

גם מלחמות בני ישראל במדבר התנהלו בדרך ניסית. הקב"ה בעצמו השמיד את כל צבא מצרים בקריעת ים-סוף: "ה' יִלָּחֵם לָכֶם וְאַתֶּם תִּחְרְשׁוּן". גם הניצחון במלחמה נגד עמלק היה בגדר נס, ככתוב: "כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְנָבַר יִשְׂרָאֵל" (יז:יא). על פסוק זה כתוב במכילתא (בשלח פרשה א): "וכי ידיו של משה מגברות את ישראל או ידיו שוברות את עמלק? אלא כל זמן שהיה משה מגביה את ידיו כלפי מעלה, היו ישראל מסתכלין בו ומאמינין במי שפיקד את משה לעשות כן והקב"ה עושה להם ניסים וגבורות". ואולם כל הניסים הללו הסתיימו בכניסת בני-ישראל לארץ-ישראל. המן פסק, וכן חדלו ישראל לשנות מבארה של מרים; עמוד הענן חדל להנחותם ביום, וכן עמוד האש בלילה. גם הניצחון במלחמה על יושבי הארץ אמור היה לבוא לא על-ידי ניסים אלא במאמץ מלחמתי רגיל, כמובן בסיוע אלוקי. לפיכך מצווה הקב"ה על בני ישראל לשלוח מרגלים לפני כיבוש הארץ, על מנת לבדוק מבחינה צבאית את הדרך הטובה מכולן להתקיף את האויב ("וַיִּדְבַּר ה' ... שְׁלַח-לָךְ אַנְשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת-אֶרֶץ כְּנָעַן" [במ' יג:ב]). לכן בכיבוש הארץ חשוב היה שכל שבט ושבט ישתתף בקרבות, יעזור בלחימה ובהגנה על חיילי השבטים האחרים. סירוב שני השבטים ראובן וגד להשתתף במלחמה עלול היה לסכן את כל שאר החיילים ולפגוע מוראלית ברוח הלחימה, ועל זה רגז משה.

ועוד עניין חשוב יש כאן: איש מבני ישראל לא שכח את הדיווח המפורט של המרגלים בדור הקודם בדבר עצמתו של האויב שניצב מולם במלחמה ("כִּי-עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם-יְלָדֵי הָעַנְקָא רָאִינוּ שָׁם. עַמְלָק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל-הַיַּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן" [במ' יג:כח-כט]), ואיש לא שכח שאימות הדיווח המאיים הזה לא איחר לבוא. כאשר דור המרגלים ניסה להילחם בניגוד לצו ה', התוצאות היו נוראות: "וַיִּרֶד הָעַמְלָקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּהָר הַהוּא וַיַּכּוּם וַיַּקְּתוּם עַד-הַחֲרָמָה" (יד:מה). והנה שוב נדרשו בני ישראל להתחיל במלחמה נגד אותו אויב מסוכן. יש להניח שעצמתו האדירה של האויב עוררה חרדה וחשש בלבו של כל חייל בישראל ממותם של רבים בקרבות.

לכן אילו ראו בני ישראל ששני שבטים אינם משתתפים במלחמה, הם היו עלולים לחשוב שרצוי שגם הם לא ישתתפו במלחמה ולא יסכנו את חייהם. נראה שהיה חשש כבד שאי-השתתפותם של שני השבטים במלחמה עלול לגרום מרד של העם כולו נגד המשך המסע לארץ ישראל, בדיוק כפי שכבר קרה בדור המרגלים. לכן השווה משה את בקשתם של שני השבטים למעשה המרגלים, ואמר להם: "וְלָמָּה [תִּנְאוּן] תְּנִיאוּן אֶת-לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַבְר אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-נָתַן לָהֶם ה'. פֶּה עָשׂוּ אַבְחֵיכֶם בְּשִׁלְחֵי אֶתְּם מְקַדְּשׁ בְּרִנְעַ לְרֵאוּת אֶת-הָאָרֶץ" (לב:ז-ח).

עדיין נותרה השאלה האחרונה: מדוע התחייבו שני השבטים לפני משה שהם יילחמו חלוצים לפני כל העם? התשובה היא שעצם כוונתם לחזור לגור בעבר הירדן המזרחי יצרה הבדל ניכר ביניהם ובין שאר העם: שאר השבטים אמורים היו להילחם על ביתם, ואם לא ינצחו במלחמה, לא יהיה להם מקום לגור בו, ואילו בני גד ובני ראובן זכו כבר בבית, ובמלחמה על ביתם מעבר לירדן השתתף כל העם. אולי הם הניחו שמאחר שהם מתנדבים הבאים לעזור לשאר השבטים בכיבוש הארץ, העם ומשה רבנו מנהיגים עלולים לחשוש שמסירותם במהלך הלחימה לא תהיה שלמה, ואולי כשייתקלו באויב מסוכן תיווצר אצלם נטייה טבעית לסגת, היות שהניצחון בקרב אינו חיוני עבורם.

על-מנת למנוע את החשש הזה אצל משה ואצל עם ישראל הדגישו שני השבטים שהם יהיו תמיד בקו הקדמי ("נִחְלֹץ חַשְׁמַיִם לְפָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"). כך לא יהיה ספק לאיש שהשתתפותם במלחמה לא תהיה בגדר של מתנדבים בלבד, אלא הם יהיו שותפים מלאים בכל הסיכונים במהלך הקרבות.

פרופ' נתן אביעזר
המחלקה לפיסיקה

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע